

שמות - התוצאות של הנחת תיבת משה ביאור

השיחה: לקוטי שיחות חלק ט"ז שיחה ב' לפרשת שמות • siha.beiyouneloubavitch.fr

אכן, הגאון הרוג'צ'ובי מיישב זאת כך: יוכבד הניחה את משה על שפת היאור, ולא בתוך היאור, מכיון שהמצריים היו עובדים לנילוס, ואסור להשתמש בעבודה זרה... אמנם, כשבת פרעה הלכה אח"כ לרחוץ ביאור, ושכדברי הגמרא, היה זה כדי לרחוץ מגילולי אביה ולהתגייר⁴ - בכך ביטלה מעמד העבודה זרה של היאור; ואז יכלה תיבתו של משה להיכנס (מעצמה) בתוך היאור. זו הייתה התוצאה הראשונה של הנחת משה ביאור: מעמדו של היאור כעבודה זרה של המצריים - בוטל.

מקור 2:

התוצאה השנייה של הנחת משה ביאור: [ובהקדים התמיהה: איזה התנהגות היא זאת עבור אמה, להפקיר בנה בתוך יאור?!] ובכן, המדרש מבאר זאת כך: "ולמה השליכו אותו ביאור? כדי שיהיו חושבין האסטרוולוגין שכבר הושלך למים ולא יחפשו אחריו. [אסטרוולוגין אלה היו אלה ש]ראו שמושיען של ישראל במים הוא נידון, ולכן עמדו וגזרו 'כָּל הַבֵּן הַיְלֹוד הַיְאֹרָה תִשְׁלֹקְהוּ'. כיון שהושלך משה למים⁵, [הם חשו בכך ו]אמרו: כבר מושלך מושיען במים! ומיד ביטלו הגזירה".

והנה, מכיון שכל דבר בתורה הוא בתכלית הדיוק, ברור שיש קשר בין שני תוצאות אלה: ביטול העבודה-זרה של היאור וביטול גזירת השלכת התינוקות ליאור. וברור גם, שישנו קשר תוכני בני שני דברים אלה, למהות משה - מושיען של ישראל.

מקור 3:

הדבר יובן בהקדם הסבר מהותו הפנימי של היאור הנילוס. דהנה, רש"י מבאר כך: "כל שאר נהרות אינם קרויים יאורים חוץ מנילוס, מפני שכל הארץ (של מצרים) עשויין יאורים-יאורים (מעברים של מים) בידי אדם, ונילוס עולה בתוכם ומשקה אותם, לפי שאין גשמים יורדין במצרים תדיר כשאר ארצות".

ומכיון שכך, סוף-סוף, דבר זה נותן למצרים מקום לטעות ולחשוב שמקור פרנסתם אינו מהקב"ה ח"ו, אלא תלוי בטבע (ה)נילוס. כי הרי במקום שבני אדם נזקקים לגשמים - הם "תולין עיניהם כלפי מעלה" ומרגישים שפרנסתם תלויה בידי הקב"ה. משא"כ כאשר נזקקים רק לנילוס - מעשה ידי אדם והטבע. ולכן הנילוס נעשה בסופו של דבר העבודה-זרה של מצרים, מכיון שהם הרגישו תלויים לגמרי בו - בגדרי הנהגת הטבע⁶.

⁴ גמרא סוטה יב, ב: "ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור... מלמד, שירדה לרחוץ מגלולי אביה". רש"י: "לרחוץ - לטבול שם לשם גירות".

בהערות על "צפנת פענח", מציינים לתורה שלמה (שמות ב, ט), המבאר זאת ביסוד פסק הגמרא (ע"ז מד, ב) שאם ביה עבודה זרה שלא מחמת כעס, הוי ביטול עבודה זרה. ועפ"ז, כשירדה בת פרעה לרחוץ בתוך היאור (כמו שהייתה הולכת לים...), בעצם זאת ביטלה מעמד הע"ז של הנילוס. ושוב יכלה לטבול בו.

⁵ לקהל מתקדם: בהערה 17 בשיחה, הרבי מצייין שהמדרש כותב שמשה הושלך ישירות לתוך המים, וא"כ חולק בזה על התרגום, הסובר ששמה הונח בתחילה על שפת היאור. אכן, הרבי מבאר עוד אופן: יוכבד הייתה נביאה, והגם שהניחה את בנה בשפת היאור, היא ידעה שסוף-סוף בנה יהיה בתוך המים. ולכן, הניחה אותו שם, כדי שסוף-סוף כולם יחשבו כולם שמושיען של ישראל הושלך למים...

⁶ לקהל מתקדם: בהערה 25 בשיחה, הרבי מצייין לרמב"ם בהלכות עבודה זרה פרק א' ו', וב' א"ך העבודה זרה התחילה בימי אנוש, מכיון שבני האדם טעו וחשבו שיש לכבד את הכוכבים ומזלות (הטבע) מכיון שהקב"ה נתן כל הכוח בידם. אכן, זוהי כמובן טעות, מכיון שהם רק כגרון ביד החוצב וכו'. עיי"ש.

הערה למגיד השיעור: שיחה זו מיוסדת על התוודעויות ש"פ שמות תשכ"ב ותשכ"ג (נמצאות במדור 'הוספות'). שיחה זו מאוד יסודית כדי להסביר פעולת "משה רבינו שבדור" - כבר מעת לידתו, ובפרט עבור יהודים הנמצאים בגלות. ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

בפרשתנו מסופר, איך פרעה וצוותו יועצו חיפשו עצות מה לעשות נגד בני ישראל שבארץ מצרים, שהתרכבו באופן בלתי רגיל ("היו יולדות ששה בכרס אחד"...). בסוף, הם החליטו למרר את חיי בני ישראל בהעביד אותם בכל מיני עבודות פרך, לשבור את גופם.

פרעה לא נעצר כאן: אסטרוולוגי מצרים הודיעו לו שלידת "מושיען של ישראל" קרובה, ושהם רואים שמושיע זה יהיה נידון במים¹. בהתאם לכך, פרעה צווה למיילדות העבריות, שמעתה - כל הבנים הנולדים אצל בניישראל - יושלכו ויוטבעו מיד ליאור הנילוס².

המיילדות לא הקשיבו לציווי זה, ואמרו לפרעה כל מיני תירוצים להצדיק עצמן ("הנשים העבריות מולידות לפני הגעת המיילדת...").

בפועל, הייתה זו גזירה איומה נגד עם ישראל, עד כדי כך שעמרם פרש מאשתו יוכבד, בטענו שאין טעם להביא ילדים לעולם אם הם יושלכו ליאור... הייתה זאת מרים בתם שהצליחה לשכנעם שאסור להיכנס לחשבונות כאלה. בסוף, עמרם חזר לאשתו, וכך נולד משה.

משעת לידתו של משה - "נתמלא הבית כולו אורה". אמנם, בפועל היה קשה להסתיר תינוק בבית בעוד גזירה פרעה עומדת בתוקפה.

אמו הצליחה להסתיר אותו משך ג' חדשים, ואז, כשכבר לא היה שייך להסתיר אותו, הניחה אותו בתיבת גומא, והניחה אותו ביאור. ואז, בדיוק כשמשה התחיל לבכות, בת פרעה הגיעה לרחוץ ביאור, ראתה תינוק בוכה, הצילה אותו והביאה אותו לביתה.

זהו הפסוק של הסיפור. אכן, היום נלמד, לאור תורת החסידות, מה קרה "מאחורי הקלעים" של הסיפור. נבין, איך בעצם כבר בהשלכת משה ביאור, התחיל בתפקידו בהצלת עם ישראל, וכפי שנבאר.

מקור 1:

בפרשתנו מסופר איך יוכבד, אמו של משה רבינו, הניחה אותו ביאור כשהיה תינוק בן ג' חודשים.

מתוך עיון במפרשים, עולה שבעקבות הנחת משה ביאור, בטלו מיד שניים מיסודות גלות מצרים: (א) מעמדו של היאור כעבודה הזרה של המצריים - בוטל. (ב) גזירת פרעה להשליך תינוקות בניישראל ביאור - בוטלה. וכפי שנבאר.

ובהקדים, דהנה מעיון בפסוקים עולה סתירה: כתוב ש"וַתִּקַּח לוֹ תֵבֶת גֹּמָא... וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד, וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל שֵׁפֶת הַיְאֹר... וַתִּרְדַּ בַּת פְּרַעֲהָ לְרַחוֹץ עַל הַיְאֹר... וַתִּרְא אֶת הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף... וַתִּקַּרְא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתוֹהוּ".

הסתירה: מצד אחד כתוב שתיבת משה הונחה על שפת היאור, ומצד שני כתוב שבת פרעה לקחה אותו מתוך היאור.

¹ הכוונה הייתה ששמה יהיה נידון בהמשך סביב עסק המים, בכך שהוא ואהרן יכו את הסלע כדי שיינתן מים, במקום לדבר אל הסלע. אבל הם לא ידעו זאת, הם רק ראו שהוא יהיה נידון במים... ולכן חשבו להטביעו במים...

² גזירה זו הגיעה בשני שלבים: תחילה פרעה צווה למיילדות העבריות, ואח"ז, צווה זאת לכל העם. אכן, בהערה 20 בשיחה, הרבי מסביר שזאת בעצם אותה גזירה ה"חידוש" בשלב השני הוא רק שפרעה צווה לכל עמו, ולא רק למיילדות.

³ אונקלוס מתרגם "על כף נהרא" - היינו בחוף הנהר. ולא בתוך הנהר.

מקור 6:

וזו הקשר בין שני התוצאות הנ"ל בהנחת תיבת משה ביאור: ובהקדים דברי המדרש, שמשה "מתחילת ברייתו - הוא מתוקן לגאולה"¹³, היינו שגם בהיותו בתיבתו כתינוק, כבר פעל גאולה: כעת הקשר בין שני התוצאות מובן: דהנה, בפנימיותם, שני התוצאות הם ענין אחד - כל הגזירה של (א) השלכת הבנים ליאור, היא מצד היותו של (ב) היאור העבודה-זרה של מצרים. הופעתו של משה (ב) (שפת ובתוך ה)יאור, העבודה הזרה המצרית, סיפקה את הכוח להילחם בעבודה זרה זו עד לביטולה, וכתוצאה מכך - ביטול גזירת השלכת הבנים ליאור.

מקור 7:

משמעות הדברים בעבודת האדם בכל יום, ב"ציאת מצרים" אותה יהודי חווה בכל יום ויום¹⁴: דהנה, סדר העבודה של יהודי בכל יום ויום הוא כדלהלן: בתחילה עליו להתפלל, אח"כ הוא לומד תורה¹⁵, ורק אח"כ הוא מתעסק בצרכי הפרנסה¹⁶. והנה, בשעת התפילה מאירה האלוקות בגלוי בנפשו של האדם, (בדומה למצבם של בניישראל בהיותם בארץ-ישראל): אך לאחר מכן, כשהוא הולך לעסקיו, הרי זה כעין ירידה ל"מצרים" - למצב שבו האלוקות כבר אינה מאירה בגלוי; ומצד ההעלם וההסתור של הנהגת הטבע, עלול הוא ח"ו לשכוח מאלוקות¹⁷. ואזי, על-מנת שיזכור כל אותה שעה, שכל הצלחתו מגיעה מהקב"ה וש"הוא הנותן לך כוח לעשות חיל", וכן כדי והעסק יתנהל רק על-פי שולחן-ערוך, כפי רצון הקב"ה - על היהודי להשתמש בכוח האמונה בה', לעוררה ולהמשיכה בפנימיות¹⁸.

מקור 8:

וזוהי ההוראה שעל יהודי ללמוד בעבודת ה', מכל הנ"ל: (א) מצד אחד, על היהודי לדעת שעצם יציאתו מהתפילה - מההרהר באלוקות, מהביטול הגמור לאלוקות - היא כבר ענין של ירידה, ועושים זאת רק מכיון שאין ברירה, וכך הוא רצון ה'. (ב) מאידך, אין ליהודי כל סיבה לחשוש מפני ירידה זו. דווקא על ידי שיעורר את בחינת משה שבנפשו¹⁹, תבוא אמונתו בה' לידי גילוי באופן מופנם, והדבר יוציא מן הגלות הפרטית - עד שיראה תמיד "עיני ה' אלקיך" - השגחה פרטית בכל עסקיו. ומגאולה לגאולה - מגאולה פרטית נזכה לגאולה הכללית על-ידי משיח צדקנו, שיוליכנו לארצנו הקדושה, בקרוב ממש!

¹³ שמות רבה ב, ד: "וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה - כל מי שכתוב בו 'היה' מתוקן לכך. מתחלת ברייתו נתקן לגאולה". המדרש מציין שם כמה אנשים עליהם נאמר 'היה', כמו "ויֹסֵף הָיָה בְּמִצְרַיִם" - שכל מהותו הייתה "לפרנסה". לכאורה, הדיוק הוא מזה שלא כתוב "הוא" בלשון הווה, אלא "היה", תמיד היה ככה...
¹⁴ תניא ליקוטי אמרים פרק מז: "בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים. והיא יציאת נפש האלקית ממאסר הגוף משכא דחויא ליכלל ביחוד אור א"ס ב"ה". עיי"ש בארוכה.
¹⁵ גם אם יכול ללמוד רק מעט - לפחות "פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית".
¹⁶ בהתאם להלכה שאסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל.
¹⁷ לקהל מתקדם: כדאי להסביר בע"פ החילוק בין ג' השלבים המבוארים באות ט' בשיחה, ובעיקר, שגם "לימוד תורה" הוא כבר התחלת ירידה לעומת עבודת התפילה. אבל לא הבאנו זאת במקורות, כדי להקל לקהלים מתחילים וכו'.
¹⁸ במילים אחרות ובדרך אפשר: שום הסברים שכללים לא יעזרו כדי לא ליפול בתחבולות שהיצר הרע מציע בעסקים בכלל, ובעולם המעשה בפרט... רק אמונה מופנמת, ע"י התקשרות למשה שבדור, עוזרת להתנהג כמו שצריך!
¹⁹ כמבואר בארוכה בתניא פרק מ"ב, שבכל יהודי יש בחינת משה בנפשו, ושלגבי בחינה זו - יראה ה' היא דבר קטן - "מילתא זוטרת"..." דווקא ה"רעיא מהימנא" של הדור - "עיני העדה" - הוא זה שמעורר בחינה זו של "משה" בכללות ישראל, לידע את ה' כל אחד כפי השגתו נשמתו ושרשה למעלה". עיי"ש בארוכה.

וזו היתה מהות גזירת פרעה, להשליך את בני ישראל ל"יאור", היינו שאף בני ישראל יתנו עצמם ח"ו תחת מרות גדרי הטבע והנהגתו, במקום להסתמך ולהתבטל להקב"ה בלבד.

מקור 4:

ובכן, לגזירה זו היה מקום רק לאחר ירידתם של בניישראל לארץ מצרים, ולא לפני זה בהיותם בארץ ישראל.

דהנה, על ארץ ישראל נאמר בכתוב שהיא ארץ אשר "למטר השמים תשטה מים. ארץ אשר... תמיד עיני ה' אלקיך בה". ובמילים אחרות: הנהגתו של הקב"ה בארץ ישראל היא גלויה, ושם אין מקום לטעות ולתלות את ההצלחה בדרכי הטבע.

גם בארץ מצרים עצמה, כל עוד חיו בני הדור שזכה לחיות בארץ-ישראל ולראות הנהגת הקב"ה בגלוי, לא היה מקום לטעות שכזו. רק לאחר מותם של דור "יוסף וכל אחיו"⁷, היה מקום לגזירתו של פרעה להשליך הבנים ליאור, לתת חשיבות גדולה לנילוס, ולהשליך את היהודים לתוך מרות וגדרי הטבע.

מקור 5:

התשובה לגזירה זו גלומה בדמותו של משה רבינו: משה רבינו נקרא "רעיא מהימנא"⁸, כלומר שהוא "רועה" את אמונתם של כל בניישראל וממשיך אותה בפנימיותם.

דהנה, הגם שידוע שבני ישראל הם בטבעם "מאמינים בני מאמינים", הנה אמונה זו יכולה להיות בבחינת מקיף, באופן שאינה מונעת מהם לחטוא בפועל, וכדברי הגמרא⁹ הידועים, ש"גנבא אפום מחתרתא - רחמנא קריא", רגע לפני שהגב מתחיל בגניבתו - הוא מבקש מהקב"ה שיעזור לו בכך...¹⁰

ענינו של משה הוא - מושיען של ישראל, וזאת להיותו "רעיא מהימנא" הממשיך את האמונה בישראל באופן פנימי, כדי שאמונתם תשפיע עליהם בפועל, בהנהגתם המעשית¹¹.

דווקא בכוחו של משה, שהפנים לבני ישראל את אמונתם, יכולים הם להתייצב נגד גזירתו של פרעה, ולהצליח להתנהג טוב גם בארץ מצרים, במצב שבו האלוקות אינה גלויה לעין¹².

⁷ לקהל מתקדם: בהערה 37 בשיחה ישנה אריכות גדולה, כדי להסביר שהגם שבזמן גזירת מצרים חיו עדיין אנשים מהדור ההוא (שרח בת אשר, זמרי, קהת, חצרון וכו') - בכל זאת, ברור שכדי לשלול טעות של היהודים, צריך שיהיו בחיים כמה וכמה מהחשובים שבהם, ולא מספיקה זכירה של מתי מעט.

⁸ ישנם שני פירושים ב"רעיא מהימנא": "רועה נאמן" (מלשון "רועה צאן") ו"רועה האמונה" (מלשון "רועה אמונה" (תהלים לו, ג), ופירש רש"י שם: "תאכל ותתפרנס משכר האמונה שהאמנת בהקב"ה לסמוך עליו ולעשות טוב").

⁹ בגירסת עין יעקב על גמרא ברכות סג, א. ושם: "דרש בר קפרא: איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה? בכל דרכיך דעה והוא ישר ארחתך. אמר רבא: אפילו לדבר עבירה!" ובהמשך מובא הלשון הנפלא על הגנב...

¹⁰ דלכאורה, ממה נפשך: אם הגנב מאמין בה' - למה הוא גונב ומתנהג להיפך מרצונו ית'? ואם אינו מאמין ח"ו - ממי הוא מבקש עזרה?! וכאן החידוש הוא, שאין לומר שהוא עושה זאת רק מתוך הרגל, בלי להבין מה שהוא עושה... אלא שאמונתו פשוט באופן מקיף, ולא באופן פנימי, וכבפנים.

¹¹ הלערי שהמאמר האחרון שקיבלנו לעת-עתה מכ"ק אדמו"ר, מאמר "ואתה תצוה" תשנ"ב, שם מבחיר בארוכה את הנקודה הזאת, שתפקידו של ה"רעיא מהימנא" של הדור הוא לוודא שאמונתם של בני דורו תהיה בפנימיות. ויש כמה דרכים להגיע לתוצאה זו, בהתאם לגדרם של אנשי הדור: משה רבינו עשה זאת ע"י שלימד דעת את אנשי דורו (דור דעה), מרדכי עשה זאת בעודדו אותם למסור נפשם, דווקא בזמן שהיו "כתינת". ויש דווקא מעלה ב"מרדכי", עיי"ש.

¹² לקהל מתקדם: באות ז' בשיחה, הרבי מסביר שלכן מספר הכתוב שמשה "היה רועה את צאן יתרו חותנו כהן מדיין", שכן ההכנה לתפקידו של משה כרועה לישראל במצרים היתה על-ידי רעיית צאן "כהן מדיין" - ב"צאן יתרו" היו טמונים ניצוצות של קדושה, ומשה היה "רועה" צאן זה, הוא העלה אפילו הניצוצות שנמצאו אצל הכומר הכי גדול לעבודה זרה. וזה היה הכנה לעבודת משה רבינו כרועה ישראל במצרים, שגם במצב בו לא רואים ומשיגים גלויות את הקב"ה, גם שם אפשר [להעלות ניצוצות] להמשיך בהם האמונה בפנימיות.